

Ir. J. M. Biemans

DE TUINBOUW IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT

Mededelingen en Overdrukken
No. 11

L 27
11 B

Landbouw-Economisch Instituut
Conradkade 175 - Den Haag - Tel. 61.41.61

Overdruk uit: "Noord-Brabant" 12e jaargang 1968 - No. 6

1. Inleiding

In dit artikel zullen wij in kort bestek een indruk proberen te geven van de tuinbouw 1) in de provincie Noord-Brabant. Onze aandacht zal vooral gericht zijn op de aard en de betekenis van deze bedrijfstak, op de ontwikkelingen die zich in de afgelopen jaren hebben voltrokken en op de problemen die zich momenteel voordoen. Het spreekt vanzelf, dat het in het kader van dit artikel onmogelijk is om volledig te zijn. Wij zullen ons dan ook beperken tot de hoofdlijnen en niet ingaan op details, hoe belangrijk deze ook kunnen zijn.

Wij beginnen met een korte beschouwing over de betekenis van de Brabantse tuinbouw. Vervolgens wordt aandacht geschonken aan de verschillende takken van tuinbouw. In aansluiting hierop behandelen wij de diverse typen bedrijven, waarop tuinbouw wordt bedreven, en de regionale spreiding van de tuinbouw in Noord-Brabant. Daarna wordt ingegaan op de aanvoer en afzet via de tuinbouwveilingen. Tenslotte wordt aandacht besteed aan enkele actuele kwesties, die momenteel sterk in de belangstelling staan, en volgt nog een korte slotbeschouwing.

2. De betekenis van de Brabantse tuinbouw

Een eerste indruk van de betekenis van een bedrijfstak kan in het algemeen verkregen worden met behulp van gegevens over het aantal personen, dat in de betreffende bedrijfstak zijn bestaan vindt. Voor de Brabantse tuinbouw zijn deze gegevens echter niet aanwezig. Zij zijn zonder nader onderzoek ook niet te achterhalen, aangezien een belangrijk deel van de tuinbouw in Noord-Brabant wordt bedreven op landbouwbedrijven. Met andere woorden: onder de telers van tuinbouwproducten bevinden zich naast de tuinders ook een aanzienlijk aantal landbouwers met tuinbouw. Deze verwevenheid van landbouw en tuinbouw maakt het moeilijk om vast te stellen hoeveel personen hun werkkring in de tuinbouw hebben.

Meer houvast bieden de gegevens over het tuinbouwareaal. Tabel 1 geeft een beeld van de ontwikkeling van de oppervlakte tuinbouw sinds 1955. Het blijkt, dat het tuinbouwareaal in Noord-Brabant in de periode 1955-1967 is toegenomen met 31%. Deze toeneming is niet onbelangrijk sterker dan die, welke Nederland in zijn geheel vertoont (5%). Betrokken op het totale tuinbouwareaal in ons land bedroeg het aandeel van Noord-Brabant in 1967 14,4%; in 1955 was dit 11,5% en in 1959 12,7% (zie tabel 1, blz. 4).

Een belangrijk gegeven is vervolgens de produktiewaarde van de tuinbouw. Onder produktiewaarde verstaan wij hier de totale waarde van de produktie (met inbegrip van de interne leveringen). Zoals blijkt uit tabel 2, bedroeg de produktiewaarde van de Brabantse tuinbouw in 1965 116 miljoen gulden. Voor de periode 1959/1960-1965 is een toeneming van 84% te konstatieren. Deze stijging van de produktiewaarde kan overigens

1) De champignonteelt laten wij buiten beschouwing.

Tabel 1. Het tuinbouwareaal (in ha), 1955-1967

	Noord-Brabant		Nederland	
	abs.	index	abs.	index
1955	14 425	100	125 126	100
1959	16 207	112	128 195	102
1965	17 063	118	128 391	103
1966	17 983	125	129 561	104
1967	18 953	131	131 276	105

Bron: C. B. S.

verschillende oorzaken hebben: uitbreiding van de geteelde oppervlakte, verhoging van de kwantitatieve opbrengsten per ha, voortbrenging van hoogwaardiger produkten en stijging van de door de telers gemaakte prijzen. De invloed van elk deze factoren is moeilijk te kwantificeren. Veranderingen in de samenstelling van het assortiment in de verschillende seizoenen en kwaliteitsverbetering maken het onmogelijk om met behulp van konstante prijzen bijvoorbeeld het effect van een inflatoire prijsontwikkeling te elimineren. 1)

Tabel 2. De produktiewaarde ¹⁾ van de tuinbouw (in miljoenen gulden), 1960-1965

	Noord-Brabant		Nederland	
	abs.	index	abs.	index
1960 ²⁾	63	100	1 114	100
1965	116	184	1 780	132

1) Excl. vroege aardappelen

2) Voor Noord-Brabant: gemiddelde van 1959 en 1960

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij.

Het aandeel van Noord-Brabant in de totale produktiewaarde van de Nederlandse tuinbouw bedroeg in 1965 6,5%. Dit is aanmerkelijk geringer dan het aandeel van Noord-Brabant in het totale tuinbouwareaal in ons land, dat in 1965 13,3% bedroeg. De achtergrond van dit verschil is natuurlijk, dat de Brabantse tuinbouw minder intensief is dan de tuinbouw in sommige andere delen van het land. Dit laatste hangt weer samen met de omstandigheid, dat een aanzienlijk gedeelte van de Brabantse tuinbouw

1) Landbouw-Economisch Instituut: "De Nederlandse landbouw in een groeiende economie", 1965.

afkomstig is van landbouwbedrijven.

3. De belangrijkste takken van de tuinbouw

Wij zullen nu ingaan op de ontwikkeling van de belangrijkste takken van tuinbouw in Noord-Brabant sinds 1955. Achtereenvolgens komen de volgende takken van opengrondstuinbouw aan de orde: de groenteteelt, de hardfruitteelt, de kleinfruitteelt, de teelt van boomkwekerijgewassen en de overige takken van opengrondstuinbouw. Daarna zal aandacht geschonken worden aan de glastuinbouw.

De groenteteelt

De groenteteelt in de open grond is in Noord-Brabant zonder twijfel de belangrijkste tak van tuinbouw. De voornaamste opengrondsgroenten zijn: aardbeien (1741 ha in 1967), asperges (824 ha), erwten (2548 ha), tuinbonen (827 ha) en zilveruien (510 ha). Daarnaast zijn nog vele andere produkten van belang, met name stamslabonen en spruiten.

Sinds 1955 is het opengrondsgroente-areaal in Noord-Brabant sterk toegenomen. Besloeg de groenteteelt in 1955 nog slechts 5 457 ha in 1967 was dit opgelopen tot 11 638 ha. Dit betekent een toeneming van 113%. De oppervlakte opengrondsgroenten is weliswaar in Nederland ook toegenomen, doch lang niet in die mate als in Noord-Brabant.

Tabel 3. De oppervlakte groenten (in ha), 1955-1967

	Noord-Brabant		Nederland	
	abs.	index	abs.	index
1955	5 457	100	30 527	100
1959	6 780	124	32 998	108
1965	9 511	174	37 772	124
1966	10 737	197	40 653	133
1967	11 638	213	42 461	139

Bron: C. B. S.

Tussen de verschillende opengrondsgroenten onderling zijn er met betrekking tot de ontwikkeling van de beteelde oppervlakte belangrijke verschillen te onderkennen. Zo is bijvoorbeeld het aardbeienareaal in Noord-Brabant sinds 1955 gedaald met 29%. Het asperge-areaal nam toe met 36%. Gewassen als erwten, witlofwortel en zilveruien geven een sterke stijging te zien.

In de lokatie van een aantal opengrondsgroenteteelten hebben zich belangrijke veranderingen voltrokken. In de laatste jaren zijn verschillende gewassen - zoals spinazie, doperwten, stamslabonen e. d. - voor een

aanzienlijk deel overgegaan van de tuinbouwbedrijven naar de landbouwbedrijven. Deze verschuiving is veroorzaakt door de grotere mechanisatiemogelijkheden bij bepaalde opengrondsgroenteteelten. Hierdoor lenen deze gewassen zich meer en meer om "akkerbouwmatig" te worden geteeld. De positie van het extensieve opengrondsgroentebedrijf wordt hierdoor zeer moeilijk, zeker als deze ontwikkeling zich in de komende jaren, zoals verwacht mag worden, zal voortzetten.

De hardfruitteelt

Een belangrijke tak van tuinbouw is vervolgens de hardfruitteelt. De appels vormen het belangrijkste hardfruitprodukt in Noord-Brabant (3288 ha in 1967). Daarna volgen de peren (476 ha in 1967). De overige hardfruitsoorten - pruimen, morellen en kersen - zijn naar verhouding van veel minder betekenis.

De ontwikkeling van het hardfruitareaal is weergegeven in tabel 4.

Tabel 4. De oppervlakte hard fruit (in ha), 1955-1967

	Noord-Brabant		Nederland	
	abs.	index	abs.	index
1955	5 590	100	55 765	100
1959	5 093	91	52 842	95
1965	4 244	76	46 630	84
1966	4 176	75	47 876	86
1967	4 122	74	47 116	84

Bron: C. B. S.

Sinds 1955 is het areaal hard fruit in Noord-Brabant gedaald (26%). In ons land als geheel is eveneens een afnemende trend te bespeuren (16%). Ook bij de hardfruitteelt is de ontwikkeling voor de diverse produkten verschillend. Het appelareaal in Noord-Brabant daalde met 20% en het perenareaal zelfs met 41%. Ook de pruimen en de kersen geven een afnemende trend te zien.

De sterke daling van de oppervlakte hard fruit is een gevolg van het rooien van verouderde en onrendabele boomgaarden, hetgeen als een gunstig verschijnsel beschouwd moet worden. Daarnaast is de jaarlijkse aanplant in Noord-Brabant sinds 1955 duidelijk toegenomen. In 1955 bedroeg de nieuwe aanplant namelijk nog slechts 59 ha, in 1959 157 ha en in 1966 354 ha; in 1967 was dit echter minder (269 ha). Ondanks deze toeneming is de jaarlijkse nieuwe aanplant toch niet voldoende geweest om het totale fruitareaal op peil te houden.

Door het rooien van oude boomgaarden alsmede door de toeneming van de nieuwe aanplant is de leeftijdsopbouw van het hard fruit gunstiger geworden. In 1967 was de leeftijdsopbouw als volgt: 27% jonger dan

4 jaar, 23% 4-6 jaar, 39% 7-21 jaar, 6% 22-27 jaar en 5% 28 jaar en ouder (appels); 29% jonger dan 4 jaar, 24% 4-8 jaar, 26% 9-24 jaar, 14% 25-32 jaar en 7% 33 jaar en ouder (peren)

De kleinfruitteelt

Van oudsher is in Noord-Brabant de kleinfruitteelt van betekenis. De belangrijkste produkten waren in 1967: frambozen (481 ha), zwarte bessen (119 ha) en rode en witte bessen (233 ha).

Zoals blijkt uit tabel 5, is de totale oppervlakte kleinfruit - na een sterke stijging tussen 1955 en 1959 - sinds 1959 geleidelijk verminderd: van 1918 ha in 1959 naar 848 ha in 1967. Ook in het land in zijn geheel is een sterke daling opgetreden.

Tabel 5. De oppervlakte klein fruit (in ha), 1955-1967

	Noord-Brabant		Nederland	
	abs.	index	abs.	index
1955	1 193	100	2 974	100
1959	1 918	161	4 440	149
1965	1 173	98	2 890	97
1966	992	83	2 316	78
1967	848	71	1 940	65

Bron: C. B. S.

De daling was het sterkst bij de rode en witte bessen (67%). Daarna volgen de frambozen. Tussen 1959 en 1967 verminderde het frambozen-areaal van 1141 ha tot 481 ha, hetgeen neerkomt op een afneming van 58%. Het areaal zwarte bessen geeft naar verhouding de geringste daling te zien (38%).

De teelt van boomkwekerijgewassen

In een beperkt aantal gemeenten in Noord-Brabant - o. a. Zundert en Oudenbosch - speelt de teelt van boomkwekerijgewassen een belangrijke rol. De voornaamste teelten in 1967 waren: bos- en haagplantsoen (293 ha), laan- en parkbomen (147 ha), vruchtbomen (95 ha), rozen (134 ha) en heesters en klimplanten (180 ha).

Tabel 6 geeft een indruk van de ontwikkeling van het areaal sinds 1955. (Zie tabel 6, blz. 8).

Zoals uit tabel 6 blijkt, is de oppervlakte boomkwekerijgewassen in Noord-Brabant in de periode 1955-1967 belangrijk gestegen (61%). Ook Nederland geeft - hoewel in mindere mate - een toeneming te zien (36%).

Tabel 6. De oppervlakte boomkwekerijgewassen (in ha), 1955-1967

	Noord-Brabant		Nederland	
	abs.	index	abs.	index
1955	531	100	2 616	100
1959	673	127	2 919	112
1965	836	157	3 439	131
1966	822	155	3 485	133
1967	834	161	3 553	136

Bron: C. B. S.

Hoewel in Noord-Brabant alle onderscheiden teelten een toename van het areaal te zien geven, is deze toch het sterkst bij de meer intensieve teelten (heersters en klimplanten: 135%).

Overige takken van opengrondstuinbouw

Naast de takken van tuinbouw, die wij in het bovenstaande de revue lieten passeren, komen er in Noord-Brabant nog verschillende andere voor. In dit verband kan bijvoorbeeld worden gewezen op de teelt van zaai-uien, van vroege aardappels, van bloembollen en van tuinbouwzaden. Zij namen in 1967 resp. 170 ha, 534 ha, 283 ha en 160 ha in beslag. In dit artikel zullen wij hierop niet verder ingaan.

De glastuinbouw

Naast de tuinbouw in de open grond kan de tuinbouw onder glas worden onderscheiden. Het betreft hier een zeer intensieve produktietak. Bij de beoordeling van de oppervlaktegegevens dient men hiermee uiteraard rekening te houden. De belangrijkste produkten van de Brabantse glastuinbouw waren in 1967: aardbeien (38 ha), komkommers (26 ha), tomaten (132 ha), augurken (20 ha), enkele andere groenten (53 ha) en verder ook bloemkwekerijgewassen (29 ha).

Zoals naar voren komt uit tabel 7, is de oppervlakte glastuinbouw zeer sterk gestegen. Terwijl het areaal in 1955 nog slechts 83 ha bedroeg, was dit in 1967 reeds 303 ha. Ook Nederland vertoont een aanzienlijke toename, doch deze is relatief gezien duidelijk minder sterk. Toch is de betekenis van de Brabantse glastuinbouw in nationaal verband vooralsnog zeer bescheiden. Anderzijds moet toch wel erkend worden, dat het aandeel van de Brabantse glastuinbouw in het nationale totaal een toename laat zien: 2,1% in 1955 en 4,4% in 1967. (Zie tabel 7, blz. 9)

Een belangrijke ontwikkeling, die in de laatste jaren in de glastuinbouw heeft plaatsgehad, is de verschuiving van de teelt onder koud glas naar die onder verwarmd glas. Toch heeft de teelt onder koud glas mo-

Tabel 7. De oppervlakte glastuinbouw (in ha), 1955-1967

	Noord-Brabant		Nederland	
	abs.	index	abs.	index
1955	83	100	4 024	100
1959	119	143	4 675	116
1965	239	288	6 340	158
1966	263	317	6 579	163
1967	303	365	6 819	169

Bron: C. B. S.

menteel in Noord-Brabant nog de overhand. Zo bedroeg bijvoorbeeld bij de belangrijkste tak van glastuinbouw in deze provincie, de groenteteelt, het procentuele aandeel van het verwarmde glas in 1967 32%.

4. De bedrijven

De tuinbouw komt in Noord-Brabant op verschillende soorten van agrarische bedrijven voor. Een scherpe scheiding tussen de verschillende bedrijfstypen is niet altijd gemakkelijk te maken. De hierna volgende indeling, die ontleend is aan een publikatie van de Provinciale Landbouwwraad 1), heeft dan ook een schematisch karakter.

De landbouwbedrijven met tuinbouw

Een belangrijk deel van de Brabantse tuinbouwproductie is afkomstig van landbouwbedrijven. De tuinbouw op landbouwbedrijven bestaat hoofdzakelijk uit enkele groentesoorten, hard fruit en klein fruit; over het algemeen dus de meer extensieve teelten. De laatste jaren is de betekenis van de groenteteelt op de gemengde landbouwbedrijven en op de akkerbouwbedrijven toegenomen. Zoals wij in de vorige paragraaf reeds vermeldden, betreft het hier gewassen, waarvan de verzorging en de oogst gemechaniseerd kunnen worden (spinazie, erwten, stamslabonen e. d.). Deze gewassen zijn in de afgelopen jaren in toenemende mate naar de landbouwbedrijven overgegaan.

De specifieke tuinbouwbedrijven

Naast de landbouwbedrijven kunnen de specifieke tuinbouwbedrijven worden onderscheiden. Qua bedrijfstype zijn hier vele variaties mogelijk.

1) Provinciale Landbouwwraad: "De uitbreiding van de tuinbouw in Noord-Brabant".

Op de eerste plaats de extensieve opengrondstuinbouwbedrijven. In de meeste gevallen sluit dit bedrijfstype nauw aan bij het gemengde landbouwbedrijf met tuinbouw. Het enige verschil is veelal, dat het landbouwgedeelte een geringere betekenis heeft. Soms hebben deze extensieve opengrondsbedrijven niet veel meer dan aardbeien en wat klein fruit. Daarnaast komen echter ook meer specifieke opengrondsbedrijven voor met een ruimere gewassenkeuze. Zij zijn veelal te beschouwen als een overgangsfase naar het volgende bedrijfstype, namelijk het intensieve opengrondsbedrijf.

Het intensieve opengrondstuinbouwbedrijf heeft een aanzienlijke ruimere teeltkeuze. Vele van deze intensieve opengrondstuinbouwbedrijven hebben de laatste jaren glas gebouwd.

Vervolgens de glastuinbouwbedrijven. Deze bedrijven zijn in Noord-Brabant nog sterk in de minderheid. Hun aantal neemt echter van jaar tot jaar toe. Dit bedrijfstype is meer gespecialiseerd op de tuinbouw dan de andere. De voornaamste teelten, zowel in de onverwarmde als in de verwarmde kassen, zijn: sla, aardbeien, tomaten, komkommers en augurken.

Tenslotte nog een enkel woord over de hardfruitbedrijven. Bij de teelt van hardfruit is in de afgelopen jaren een zeer geleidelijke verschuiving opgetreden naar gespecialiseerde fruitteeltbedrijven of naar landbouwbedrijven, waar de fruitteelt een geheel zelfstandig onderdeel vormt. De hardfruitbedrijven treft men aan in het zeekele gebied in West-Brabant en verder verspreid over de gehele provincie.

Tot zover de verschillende bedrijfstypen. De in het bovenstaande gegeven opsomming is overigens globaal en zeker niet volledig. Zo zijn bijvoorbeeld de boomkwekerijbedrijven en de bedrijven, die zich bezighouden met de produktie van champignons, buiten beschouwing gelaten.

5. De regionale spreiding van de tuinbouw

De Brabantse tuinbouw komt zeer verspreid over de provincie voor. Dit neemt echter niet weg, dat er een aantal gebieden zijn aan te wijzen, waar van een meer of minder duidelijke concentratie van tuinbouwbedrijven en landbouwbedrijven met tuinbouw kan worden gesproken.

De Baronie van Breda

Dit gebied is het belangrijkste tuinbouwcentrum van de provincie. De intensieve tuinbouwbedrijven in Breda en Prinsenbeek vormen de kern van het gebied. Men treft er veel glasbedrijven aan. In de dorpen in de omgeving van Breda is de teelt van aardbeien, klein fruit en enkele extensieve groentegewassen op het landbouwbedrijf en het extensieve opengrondsbedrijf van veel betekenis. In Zundert is de boomkwekerij van belang. In Zundert - en ook in de omgeving van deze gemeente - worden verder vrij veel glasaardbeien geproduceerd. In het gebied van de Baronie van Breda heeft zich in de laatste jaren de glastuinbouw sterk uitgebreid.

De Langstraat

De tuinbouw in het westelijke deel van dit gebied heeft een ander karakter dan in het oostelijke deel. In de westelijke Langstraat komt de tuinbouw vooral voor op specifieke tuinbouwbedrijven. Relatief belangrijk in dit gebied is de tuinbouw onder glas. In de oostelijke Langstraat vindt men naar verhouding meer tuinbouw op landbouwbedrijven. Daarnaast zijn er echter ook specifieke tuinbouwbedrijven.

Deurne-Asten-Someren

In dit gebied is in de afgelopen jaren de tuinbouw vrij sterk uitgebreid. Belangrijk is de tuinbouw op landbouwbedrijven. Er komen echter ook betrekkelijk veel specifieke tuinbouwbedrijven voor, waaronder ook enkele glasbedrijven. Dit gebied is georiënteerd op Venlo.

Bergen op Zoom en omgeving

Bergen op Zoom is van oudsher een bekend tuinbouwgebied. De bedrijven zijn overwegend opengrondsgroentebedrijven. Er is ook enige glastuinbouw. In de omliggende gemeenten (Halsteren, Ossendrecht, Woensdrecht en Wouw) is de tuinbouw van latere datum. Naast de specifieke tuinbouwbedrijven treft men hier ook vrij veel landbouwbedrijven met tuinbouw aan. De stadsuitbreiding van Bergen op Zoom heeft ertoe geleid, dat veel tuinders grond of zelfs hun gehele bedrijf zijn kwijt geraakt. Voor de naaste toekomst liggen nog een aantal onteigeningen in het verschiet. Het zal duidelijk zijn, dat een en ander voor de Bergen-op-Zoomse tuinbouw een ernstig verlies betekent.

Uden-Boekel

In dit gebied is, ondanks een achteruitgang van de kleinfruitteelt in de laatste jaren, toch nog steeds deze teelt van betekenis. Daarnaast zijn ook andere produkten van belang. Behalve een aantal specifieke tuinbouwbedrijven zijn er vrij veel landbouwbedrijven met tuinbouw.

6. De aanvoer en afzet van tuinbouwprodukten

Verreweg het grootste gedeelte van de tuinbouwproduktie wordt afgezet via de veilingen. In 1955 bedroeg de geldomzet van de bij het Centraal Bureau aangesloten Brabantse tuinbouwveilingen ca. 38 miljoen gulden en in 1966 ca. 80 miljoen gulden. Een gedeelte van deze toeneming komt uiteraard voor rekening van de geldontwaarding.

Bij de zojuist gegeven omzetcijfers dienen drie kanttekeningen te worden gemaakt. Op de eerste plaats moet erop gewezen worden, dat deze cijfers betrekking hebben op die veilingen, die bij het Centraal

Bureau zijn aangesloten. Dit betekent, dat de totale omzet van de Brabantse veilingen iets hoger ligt, aangezien enkele kleinere veilingen in de provincie niet bij het Centraal Bureau zijn aangesloten. Op de tweede plaats dient te worden bedacht, dat een gedeelte van de Brabantse tuinbouwproductie niet via de veilingen wordt afgezet. Het betreft hier vooral de op kontraktbasis geteelde produkten, die voor industriële verwerking zijn bestemd. Tenslotte moet nog worden opgemerkt, dat een vrij groot aantal Brabantse tuinders hun produkten buiten de provincie veilt. Hier staat echter tegenover, dat ook enkele tuinders van elders hun produkten via Brabantse veilingen afzetten.

In tabel 8 is voor het jaar 1966 weergegeven, welk het aandeel was van de verschillende veilingen in de totale Brabantse geldomzet. Uit deze tabel blijkt, dat de tuinbouwveiling te Breda met ca. 36 miljoen gulden de grootste omzet boekte (45% van het totaal). Daarop volgen de veilingen te Eindhoven (19%), te Bergen op Zoom (8%), en te Drunen (8%).

Te zamen namen deze veilingen in 1966 80% van de totale omzet in Noord-Brabant voor hun rekening. Het aandeel van de overige veilingen is in verhouding tot de reeds genoemde betrekkelijk gering.

Tabel 8. De geldomzet van bij het Centraal Bureau aangesloten Noord-brabantse tuinbouwveilingen, 1966

Veiling te	Geldomzet	
	Abs. (in 1 000 guldens)	%
Bergen op Zoom	6 736	8
Breda	36 060	45
Drunen	6 459	8
Eindhoven	15 410	19
Fijnaart	2 877	4
Oudenbosch	4 058	5
Roosendaal	1 526	2
Steenbergen	2 023	3
Vlijmen	402	1
Zundert	4 072	5
Totaal	79 623	100

Bron: Centraal Bureau van de Tuinbouwveilingen in Nederland.

Waar gaan nu de via de Brabantse veilingen afgezette tuinbouwprodukten heen? Uit de gegevens van het Centraal Bureau is af te leiden, dat in 1966 23% van de in Noord-Brabant geveilde produkten werd geëxporteerd. Naar de groothandel ging eveneens 23% en naar de kleinhandel 20%. Een aanzienlijk gedeelte, namelijk 34%, vond zijn weg naar de industrie.

7. Enkele aktuele kwesties

In het voorgaande hebben wij een globaal overzicht gegeven van een aantal aspecten van de Brabantse tuinbouw. In deze paragraaf zullen wij nu ingaan op enkele aktuele onderwerpen, die momenteel sterk in de belangstelling staan en die wellicht medebepalend kunnen zijn voor het "gezicht", dat de Brabantse tuinbouw over een aantal jaren zal vertonen. Ook hier streven wij overigens gezinszins naar volledigheid.

De omvang van de produktie-eenheden in de tuinbouw

Evenals in de akkerbouw en in de veehouderij doet zich ook in de tuinbouwsector een ontwikkeling naar grotere produktie-eenheden voor. Een tweetal voorbeelden: de hardfruitteelt en de teelt van bepaalde opengrondsgroenten, welke laatste gedeeltelijk van het echte tuinbouwbedrijf is verschoven naar het landbouwbedrijf, waar produktie in grotere eenheden beter mogelijk is.

Volgens Maris 1) is de ontwikkeling naar grotere produktie-eenheden vooral toe te schrijven aan drie factoren. In eerste plaats de vrij hoge elasticiteit van de vraag naar hoogwaardige tuinbouwprodukten. Dit feit is voor een aantal tuinders aanleiding geweest om over te schakelen naar de genoemde hoogwaardige produkten, die een hogere produktiewaarde per oppervlakte-eenheid hebben (een toeneming van de bedrijfsomvang "in de diepte"). Het gebruik van moderne technieken is de tweede faktor, die een rol speelt. Men kan in dit verband twee aspecten onderscheiden: de teelttechniek en de bewerkingstechniek. De bewerking kan verbeterd worden door mechanisatie en door eenvoudiger werkmethoden. Deze verbeteringen in de bewerkingstechniek hebben op de eerste plaats een kostenverlagend effect door middel van besparing op arbeid. De verbeteringen in de teelttechniek - bijvoorbeeld de automatisering van de beheersing der groei-omstandigheden in de glastuinbouw - kunnen weliswaar ook tot kostenverlaging leiden, maar hebben toch in de eerste plaats een opbrengstverhoging tot gevolg. Het gebruik van moderne technieken is echter in de diverse sektoren verschillend. Zo is bijvoorbeeld bij de bloembollenteelt en bij de fruitteelt de mechanisatie van grote betekenis, terwijl de teelttechniek juist in de glastuinbouw van groot belang is. Als derde faktor noemt Maris de wijzigingen in de afzetstruktuur. Deze wijzigingen hebben een stijging van de vraag naar grotere partijen van uniforme kwaliteit tot gevolg. Ook de wijzigingen in de afzet van tuinbouwprodukten kunnen leiden tot schaalvergroting in de produktiesfeer.

Hoewel er zich - zoals wij in het voorgaande aangaven - een ontwikkeling naar grotere produktie-eenheden voltrekt, moeten wij toch constateren, dat op vele bedrijven in Noord-Brabant de produktie-omvang per eenheid nog onvoldoende groot is. Dit is overigens verschillend per pro-

1) A. Maris: "Schaalvergroting in land- en tuinbouw", in Jaarverslag 1967 van het Landbouw-Economisch Instituut.

duktierichting. Het betreft hier een ernstig vraagstuk, vooral ook omdat - zo mag worden aangenomen - de minimaal wenselijke produktieomvang in de naaste toekomst nog verder naar boven zal opschuiven. Aan het punt van de produktieomvang zal in de komende jaren dan ook veel aandacht besteed moeten worden.

De financiering

Een moeilijk punt vormt de financiering, zowel wat de bedrijfsoverneming als wat de bedrijfsaanpassing betreft.

De moeilijkheden met betrekking tot de financiering van de bedrijfsoverneming komen - kort en globaal geformuleerd - neer op het volgende. Bij de overdracht van agrarische bedrijven treedt er niet alleen een verandering van bedrijfshoofd op, er heeft tevens een wijziging plaats op het terrein van de financiering. Deze laatste wijziging brengt met zich mee, dat het eigen vermogen van de nieuwe ondernemer - afhankelijk van het aantal erfgenamen - kleiner of zeer veel kleiner is dan het eigen vermogen van zijn voorganger. Er moet dus door de bedrijfsovernemer meestal krediet worden opgenomen om het bedrijf te kunnen voortzetten. Als gevolg van de sterk gestegen vermogensbehoefte van agrarische bedrijven en de toegenomen rentevoet zijn echter in de achter ons liggende jaren de financieringslasten sterk opgelopen. In bepaalde gevallen betekent dit voor de bedrijfsovernemer, dat er een wanverhouding kan ontstaan tussen de financieringslasten enerzijds en de rentabiliteit anderzijds. Een wanverhouding in deze zin, dat de lasten van rente en aflossing zo hoog kunnen zijn in verhouding tot het bedrijfsinkomen, dat het overblijvende inkomen niet alleen onvoldoende is om reserves te vormen voor latere investeringen, maar zelfs te laag is voor een redelijke levensstandaard voor het gezin van de bedrijfsovernemer.

Ook bij de bedrijfsaanpassing kunnen zich ernstige financieringsproblemen voordoen. Met de vergroting van het bedrijf en de intensivering van de produktie stijgt de behoefte aan vermogen, dat permanent beschikbaar moet zijn. Deze grotere permanente vermogensbehoefte zou eigenlijk voor een gedeelte uit het eigen vermogen dienen te worden gefinancierd. Ook bij een gunstige rentabiliteit zijn hiervoor de besparingen uit het lopende inkomen vaak niet toereikend. Ook de door de banken verleende kredieten, al of niet onder garantie van het Borgstellingsfonds en de Waarborginstituten, bieden gezien de aflossingsverplichtingen in feite slechts een beperkte soelaas 1).

De laatste tijd zijn er verschillende voorstellen gedaan om de financieringsmoeilijkheden tot een oplossing te brengen. Het lijkt van groot belang dat spoedig adequate maatregelen genomen worden om tegemoet te komen aan de problematiek van de financiering.

1) Landbouw-Economisch Instituut: "De Nederlandse landbouw in een groeiende economie", 1965.

De geconcentreerde tuinbouwvestiging

In Noord-Brabant komt de tuinbouw, zoals gezegd, zeer verspreid voor. Er zijn weliswaar enkele gebieden te noemen, waar duidelijk of minder duidelijk een zekere concentratie aanwezig is, maar buiten deze gebieden komt op vele plaatsen en zeer verspreid over de provincie ook tuinbouw voor. Dit laatste hangt nauw samen met de omstandigheid, dat in vele gevallen de tuinbouw is ontstaan op het gemengde landbouwbedrijf en zich van hieruit geleidelijk verder heeft ontwikkeld.

Enkele uitzonderingen daargelaten is de z.g. "centrum-functie" in de Brabantse tuinbouw nog weinig ontwikkeld. Onder centrum-functie verstaan wij een onderling van elkaar afhankelijk geheel van economische en sociale omstandigheden, die tegelijk met de groei tot een omvangrijk tuinbouwgebied ontstaan.

Als voorbeelden van deze economische en sociale omstandigheden kunnen o. a. worden genoemd: een geroutineerd afzetapparaat, gespecialiseerde toeleveringsbedrijven, kredietinstellingen, een krachtig verenigingsleven en een stelsel van gedifferentieerde onderwijsvoorzieningen. Voor een gunstige ontwikkeling van de tuinbouw lijkt de aanwezigheid van een centrum van grote betekenis. Het zal duidelijk zijn, dat het zojuist aangeduide complex van omstandigheden alleen aanwezig kan zijn in gebieden met een concentratie van tuinbouwbedrijven van enige betekenis. In verschillende gebieden in Noord-Brabant is het aantal bedrijven hiervoor te gering. Een streven naar concentratie lijkt dan ook gewenst.

De projectvestiging

Onder de term "projectvestiging" verstaan wij "een wijze van vestiging van tuinbouwbedrijven, waarbij een bepaald gebied (het project) ingericht wordt voor een bepaalde tak van tuinbouw" 1). De inrichtende instantie kan o. a. de volgende voorzieningen verzorgen: de aanleg van ontsluitingswegen, de drainage van de grond, de egalisering van de grond, de aanleg van hoofdleidingen voor gas, water, electriciteit en telefoon, het verlenen van bepaalde financieringsfaciliteiten e. d.

Aan de projectvestiging zijn volgens het rapport van de Commissie Tuinbouwvestiging van de Tuinbouwbond van de N. C. B. verschillende voordelen verbonden. Enkele van deze voordelen zijn: optimale produktieomstandigheden, het beschikbaar zijn van bedrijven voor jonge en voor verdreven tuinders en de geconcentreerde ligging der bedrijven. Er zijn echter ook nadelen aan de projectvestiging te onderkennen, zoals bijvoorbeeld de hogere koopprijzen der bedrijven en de onmogelijkheid van een zekere samenwerking met het ouderlijke bedrijf, dat in het algemeen verder af zal liggen dan bij vrije vestiging het geval is.

1) Commissie Tuinbouwvestiging van de Tuinbouwbond van de N. C. B. :
"Enkele aspecten van georganiseerde tuinbouwvestiging".

In Noord-Brabant zijn op enkele plaatsen initiatieven genomen om tuinbouwprojecten tot stand te brengen. In dit verband kunnen worden genoemd: de gemeenten 's-Gravenmoer, Sprang-Capelle en Someren. Het is van grote betekenis de gang van zaken te volgen en de opgedane ervaringen te gebruiken bij de realisering van eventuele nieuwe projecten.

8. Slotbeschouwing

Zoals uit het voorgaande naar voren kwam, is de tuinbouw in Noord-Brabant - althans in zijn geheel genomen - in de achter ons liggende jaren vrij sterk uitgebreid. Wat zijn in dit opzicht de verwachtingen voor de naaste toekomst?

Wij stellen voorop, dat in Noord-Brabant in beginsel goede mogelijkheden aanwezig zijn voor een verdere uitbreiding van de tuinbouw. In dit verband kan gewezen worden op het feit, dat er nog voldoende ruimte is voor nieuwe vestigingen en voor uitbreiding van de bestaande tuinbouwbedrijven. Bovendien heeft men in Noord-Brabant in het algemeen weinig last van verzilting en luchtverontreiniging.

De mogelijkheden zijn er dus wel. Hier staat echter tegenover, dat er sinds enkele jaren in een aantal takken van tuinbouw sprake is van een teruglopende rentabiliteit. In dit verband is vooral te denken aan de fruitteelt.

Tegen deze achtergrond gezien wordt het duidelijk, dat men voorzichtig zal moeten zijn met een eventuele expansie. Het lijkt gewenst om de aandacht primair te richten op verhoging van de efficiëncy bij de produktie en bij de afzet. Dit is te meer noodzakelijk, omdat als gevolg van de E. E. G. de internationale concurrentie is toegenomen. Ook voor andere produktietakken, waarvan de vooruitzichten gunstiger lijken (bijvoorbeeld de boomteelt en de bloementeelt) lijkt een verdere opvoering van de efficiëncy bij de produktie en afzet in eerste instantie van meer betekenis dan een algemeen gestimuleerde uitbreiding van de produktie.